

Prefață

Pânza freatică a scrierii bengesciene

În cadrul cercetării Hortensia Papadat-Bengescu în oglinda prozei de tinerețe, Mihaela Stanciu Vraja își propune să surprindă evoluția creației de început a autoarei luate drept obiect de studiu dintr-o dublă perspectivă. Conștientă fiind de faptul că tema aleasă nu este cu totul una inedită și că se alătură monografiilor, studiilor și articolelor existente deja, ea își fixează drept scop al incursiunii critice să demonstreze apropierea existentă între proza de tinerețe a Hortensiei Papadat-Bengescu și corespondența purtată, în sensul că atât scrisorile, cât și proza scurtă reprezintă un act de analiză și o confesiune, un mijloc de comunicare a simțurilor/simțirilor, a sufletului feminin. În privința metodelor de cercetare, Mihaela Stanciu Vraja utilizează analiza de text și studiul comparativ, tema aleasă permițându-i o interpretare pe text (deși aceasta se reduce de multe ori la un inerent exercițiu descriptiv), un studiu aplicat asupra prozei scurte, precum și posibilitatea apropierii ca stil între operă și scrisorile trimise de Hortensia Papadat-Bengescu.

Premisa de la care se pleacă în închegarea primului capitol al cărții de față este aceea că, deși corespondența unui scriitor nu are întotdeauna o legătură directă cu opera ca atare, există situații în care epistolarul lămurește multe aspecte ale scrisului ficțional, iar textul său (al epistolarului) arată ca un decupaj al creației literare ulterioare. Acesta este și cazul scriitoarei supuse analizei, care-și face mâna ca epistolieră și începe să publice abia în a doua parte a vieții. Mihaela Stanciu Vraja crede că scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu merită privite ca o

microliteratură a sufletului feminin, ele putând lesnicios forma un roman confesiv, al refulării sufletești din partea unei ființei care caută să-și alunge singurătatea prin scris.

Și pe bună dreptate, pentru că adesea cititorul de rând este tentat să atribuie scriitorului tot ceea ce citește, să raporteze întreaga acțiune a cutărei cărți la acesta, să identifice pe autor cu personajul principal. Unii scriitori se supără de acest abuz și se dezic, alții se amuză de eroare și subiectivism, sau sunt încântați că ficțiunea le poate fi atât de credibilă. În acest sens, jurnalul și corespondența sunt utilizate deseori drept pandant. Ne putem aminti cu ușurință de romanul *Patul lui Procust* de Camil Petrescu sau poate de scrisorile găsite în *Scrinul negru*, al lui G. Călinescu (și scrinul, și scrierea). În ambele situații, nu se urmărește inducerea în eroare, ci, desigur, sporirea gradului de veridicitate a ideilor narate. Alteori, scriitorul construiește personajul după prototipul autobiografic și lasă să se întrevadă aceasta, printr-o transparentă trimitere, fără a se numi autobiografie propriu-zisă. Un exemplu la îndemână de scriitor-personaj, și apoi printr-o complicată „dedublare” personaj-scriitor, ar putea fi Adrian Zografi și autorul său, Panait Istrati. Astfel, portretul personajului se contopește cu acela al scriitorului și invers, până aproape de identificare și chiar de confuzie.

Mihaela Stanciu Vraja insistă pe ideea că atât corespondența, cât și proza de început a Hortensiei Papadat-Bengescu depozitează interesante documente ale sufletului feminin, pentru că devoalează cu autenticitate ceea ce simte și gândește o femeie, precum și reacțiile sale la diverși stimuli. Primele creații înclină balanța mai mult spre forma de jurnal și sfidează de cele mai multe ori logica unei construcții literare. Este clar că autoarea ciclului Hallipa nu avea o viață personală împlinită și că încerca să-și compenseze starea sufletească prin scris, care este considerat ca având drept efect terapeutic, eliberator pentru stările sale interioare, ca fiind cea mai

bună cale de a învinge singurătatea. Și aceasta cu atât mai mult cu cât ea a avut vocația prieteniei, printre destinatari și expeditori numărându-se scriitorii de prim rang ai literaturii noastre, ce au avut contribuții hotărâtoare la formarea ei creatoare: G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, G. Călinescu, Constanța Marino-Moscu și Camil Baltazar. O concluzie de etapă ar fi aceea că Hortensia Papadat-Bengescu a scris dintr-o nevoie de confesiune, iar literatura de început îmbracă forma lirică, memorialistică, sentimentală, prin urmare o formă apropiată cerințelor epistolei. Așadar, referindu-se la persoana Hortensiei Papadat-Bengescu, cercetătoarea se oprește implicit și asupra chipului scriitoarei, pentru că cele două entități interferează neconținut.

În conceperea capitolului al II-lea, Mihaela Stanciu Vraja a avut în vedere considerentul că, deși a fost privată din partea tutelei marital-marțiale de accesul la mediul cultural dorit, Hortensia Papadat-Bengescu a avut totuși șansa de a-și menține moralul ridicat prin corespondența purtată și colaborarea la revistele importante ale timpului. Într-o mărturisire legată de începuturile ei literare, autoarea *Concertului din muzică de Bach* a recunoscut rolul benefic și hotărâtor pe care l-au avut revista *Viața Românească* și mentorul acesteia, G. Ibrăileanu, asupra destinului său intelectual și creator. Aici intră în discuție și interviurile, care, chiar dacă nu reprezintă un însoțitor fidel în traiectul său artistic, precum a constituit-o corespondența, le acordă locul cuvenit, pentru că acestea reflectă nu doar informații ce țin de evenimentele vieții, ci mai ales elemente de referință legate de activitatea scriitoricească a Hortensiei Papadat-Bengescu.

Sunt oferite și explicații ale faptului că interviurile acordate nu sunt numeroase: mai întâi pentru că scriitoarea se face remarcată destul de târziu în viața literară, apoi că imediat începe al Doilea Război Mondial, iar ulterior cenaclul *Sburătorul* își încetează

activitatea. Interviuurile de după instaurarea comunismului sunt ne semnificative, chiar neverosimile, pentru că nu se raportează viziunea scriitoarei despre creație și artă. Mai grav: ele trădează, prin natura întrebărilor puse și a răspunsurilor induse, trăsăturile distinctive ale ideologiei de stat. La întrebarea câte pasaje din interviuri au suportat croșetele în acea vreme în care cenzura devenea din ce în ce mai nemiloasă, răspunsul se impune de la sine. După instaurarea comunismului – cum a fost și... normal în acea vreme de sinistră amintire – scriitoarea, asemenea majorității intelectualilor și creatorilor de primă mărime, este îndepărtată din viața literară și numele ei este acoperit de uitare, ea murind în sărăcie. Puține la număr – sub 40 –, interviurile sale sunt relevante pentru că fac parte din întregul care o clasează drept singura femeie scriitor din literatura română ce poate intra în canon.

Punctul forte al capitolului al III-lea este acela de a demonstra că unele confesiuni ale Hortensiei Papadat-Bengescu nu se regăsesc doar în corespondență, jurnal sau interviuri, ci se află deopotrivă și în proza de început – o proză de analiză cu puternice consonanțe între personaj și autor, mai ales în sfera refugiului din cotidian. Nu este de mirare pentru cercetătoare că autoarea *Concertului din muzică de Bach* își aranjează un fundal muzical, domeniu al evaziunii de care se simțise atrasă, fără însă a excela, după cum mărturisește în paginile de jurnal. Dacă în viața reală corespondența reprezentase mijlocul de confesare, și în proza scurtă Hortensia Papadat-Bengescu folosește uneori scrisoarea (un fel de *mise en abîme*) drept prilej confesiv personal. Grație acestui procedeu, scriitoarea pătrunde în tainele psihologiei femeii care își așterne pe hârtie toate gândurile atunci când intră în contact cu experiențele majore ale dragostei sau ale morții. Or, se știe că proza de tinerețe nu

reprezintă decât o formă latentă a „izbucnirilor psihanalitice” ulterioare din literatura obiectivă.

Autoarea *Femeilor, între ele* se ascunde în spatele unuia sau altuia dintre personajele feminine sau chiar se transpune în situația lor. Aceasta este premisa de la care pleacă cercetarea pentru capitolul al IV-lea al cărții. În definitiv, femeile din proza scurtă nu sunt decât forme de reîncarnare perpetuă ale aceleiași autoare, pentru care scrisul capătă funcție terapeutică. În primele creații, personajele feminine își spun „poveștile vieții” fie direct prin monologuri sau dialoguri, fie indirect, prin intermediul unor scrisori, însă proiecțiile masculine sunt mai mult imaginare. Or, tocmai aceste fațete reprezintă încercarea Hortensiei Papadat-Bengescu de a se regăsi pe sine. Împrumutând masca fiecărui personaj al său, ea reușește să se camufleze în spatele alterității, lăsând, cu sau fără voie, să i se întrevadă identitatea. Acest deficit de existență este un motiv întâlnit adesea în corespondență, în interviurile acordate și chiar în paginile autobiografice.

Analiza filelor de jurnal al adolescenței va cuprinde criteriile investigației aplicabile și viitoarei proze. Acele pagini școlărești, ținute de autoare câtva timp, îi vor anticipa scriitura de maturitate creatoare, fiind considerate a fi primul indiciu pentru opera ce va să vină. Este motivul pentru care Mihaela Stanciu Vraja își concentrează atenția asupra prozei de tinerețe și a romanului, însă, cum era de așteptat, nu poate găsi un răspuns plauzibil la întrebarea de ce nu a continuat Hortensia Papadat-Bengescu să scrie intensiv jurnal și la maturitate. Poate pentru că a delegat literaturii de ficțiune rolul terapiei jurnaliere sau poate pentru că, pur și simplu, nu a fost structurată sufletește pentru o astfel de îndeletnicire acribioasă și de anduranță, cu specificul ei clar delimitat.

În ultimul capitol al lucrării, Mihaela Stanciu Vraja găsește răspunsuri legate de întrebarea ce motivație poate exista pentru

insuficiențele deja reproșate stilului bengescian: sintagme neinspirate, alunecări lingvistice, calcul lingvistic din limba franceză, utilizare greșită a formelor de plural, creare de cuvinte prin schimbarea genului acestora sau a unei forme verbale care se utilizează greșit, dezacorduri, cacofonii, termeni improprii sau învechiți, neologisme extravagante. O explicație majoră – aflată și în abordările stilistice de până acum – este găsită în faptul că scrierea bengesciană se diferențiază de altele ale congenerilor nu prin formă, ci prin conținut.

Textele selectate de Mihaela Stanciu Vraja spre aplicație ilustrează fidel discursul teoretizant ales și o ajută să-și fructifice rezultatele cercetării. Fiecărui compartiment creator avut în vedere îi este dedicată o secțiune în care accentul cade pe analiza amănunțită, pe lucrul cu textul. Cartea *Hortensia Papadat-Bengescu în oglinda prozei de tinerețe* vine să se adauge șirului de studii care întăresc o convingere ce ține de domeniul evidenței, și anume aceea că receptarea critică postumă a operei Hortensiei Papadat-Bengescu i-ar putea apărea neverosimilă însăși scriitoarei.

Vasile Spiridon

Argument

Proza de tinerețe a Hortensiei Papadat-Bengescu are suficiente consonanțe cu însuși chipul autoarei și formează un raport între viață și operă, între realitate și ficțiune, om și personaj, între două trasee care mai mult se suprapun decât să fie paralele. Proza de început este, în genere, confesiune, iar personajul sau mai precis, pseudopersonajul creat și recreat în imaginația autoarei pentru a se regăsi pe sine, nu reprezintă decât pretextul de la care se pleacă în discursul narativ. În fond, spovedaniile scriitoarei însumează deopotrivă, *Autobiografia*, interviurile, paginile de jurnal și nu în ultimul rând, corespondența. Toate acestea converg spre literatură, o literatură care nu a rămas astăzi cunoscută doar în rândul specialiștilor.

Subiectul nu este unul inedit și se alătură monografiilor, studiilor și articolelor existente deja, însă miza acestuia o reprezintă apropierea dintre proza de început a Hortensiei Papadat-Bengescu și corespondența sa, în sensul că atât scrisorile, cât și proza scurtă reprezintă un act de analiză și o spovedanie, un mijloc de comunicare a simțurilor sufletului feminin.

Hortensia Papadat-Bengescu este, fără îndoială, o scriitoare care s-a impus într-o epocă în care scrisul aparținea lumii masculine. Chiar dacă nu a avut „o cameră separată”¹ atunci când scria și nici nu a avut parte de un mediu cultural așa cum își dorea, Hortensia Papadat-Bengescu reușește să se impună în lumea literară fiind considerată o scriitoare de referință a literaturii române pentru profunzimea investigației sufletului omenesc, în special a sufletului feminin. De altfel, conceptul de literatură feminină se materializează

---

¹ În eseu *O camera separată* publicat în 1929, deci cronologic vorbind, după ce Hortensia Papadat-Bengescu își publică primele volume, Virginia Woolf consideră că pentru a scrie bine, o femeie are nevoie de o cameră separată pe care să o poată încuia.